

AZ ITT OLVASHATÓ ÖNÉLETRAJZI TÖREDÉK szerzője Magyarországon a nagy felfedeznivalók közé tartozik. A maga korában nem volt nálunk ismeretlen, már csak azért sem, mert művei – németül is, magyarul is – Pesten jelentek meg: az 1848. március 15-én fontos szerepet játszó Heckenast volt a kiadója. Ám ez a tény az életmű szempontjából tulajdonképpen mellékes, mint az a másik is, hogy idén Stifter-jubileum van: kétszáz éve született. Ami nem mellékes: az a tér- és időszemlélet, amely két nagy regényében, a Nyár végben és a Witikóban, valamint két elbeszélésgyűjteményében, a Színes kövekben és a Költői vázlatokban megjelenik, és amely Stiftert a huszadik századi regényírás egyik fontos előfutárává teszi. Stifter lemond a cselekménybonyolítás annak idején bevált és bevett fordulatairól, ezzel együtt a társasági-társalgási regényről is, ugyanakkor freskószerű kor- és társadalomrajzra sem törekszik, mint a nagy klasszikusokként számon tartott korabeli írók. Ő ehelyett a táj és a psziché egymás mellé helyezéséből, kölcsönös megfeleltetésükből alakítja ki a cselekményt: organikus folyamatokat ír le, melyek általában az ürességgel való szembesülés egzisztenciális tapasztalatába torkollanak. Írói karakterének talán ez a legfontosabb vonása; ennek kifejlődéséről, valamint a kifejezésért vívott megrendítő küzdelemről töredékességében is megrendítő tanúságot tesz a megkezdett önéletírás, amely nem tud – talán nem is akar – túllépni a kisgyermekkor évein.

MÁRTON LÁSZLÓ

ADALBERT STIFTER

Életem

A legkisebb homokszemecske is olyan csoda, melyet képtelenek vagyunk kifürkészni. Az, hogy létezik, hogy részei összefüggnek, hogy különválaszthatók, hogy ezek ismét csak szemcsék, hogy a részekre bontás folytatható, és hogy meddig folytatható, e világon számunkra mindig titok marad. Csak az a kevés, amit értelmünk felfog belőle, és az a kevés, melyet más dolgokkal kölcsönhatásban észlelünk, csak az a mi tulajdonunk, a többinek Isten a tudója. Azok a nagy testek, melyekről a homokszem levált, és amelyek földünk külszínének formáit képezik, a maguk mivoltában éppoly ismeretlenek előttünk, mint a homokszem. Ők léteznek, mi pedig megállapítunk róluk egyet-mást, olyasmiket, amik érzékelésünk ösvényein vándorolnak hozzánk. És aztán léteznek a bolygók, melyek a mi Földünkhöz hasonlóan, további Földgolyók módjára lebegnek az irdatlan térben, melyet leginkább általuk és hozzájuk mérten veszünk észre. Aztán rajtuk kívül, még távolabb, léteznek az állócsillagok, melyek még sokkal nagyobb térségekben állnak fenn, mint amiket láthatóvá tesznek, és amelyek nagyságát, akárcsak a tér nagyságát, számokkal fejezzük ki, de nem érjük fel képzelőerővel. Aztán a testekkel telt tér,

mint azt távcsöveink mutatják, tart tovább és tovább. Úgy érezzük a mindenséget, hogy világ, és azt gondoljuk róla, hogy a legnagyobb csoda. De a világ dolgai fölött van egy még nagyobb csoda, az élet. E rejtély szakadécai előtt álmélkodva és tehetetlenül állunk. Az élet oly bensőségesen és kedvesen érint bennünket, hogy mindaz, amiben rábukkanhatunk, velünk rokon, és mindaz, amiben fel nem fedezhetjük, tőlünk idegen, hogy jeleit a mohákban, füvekben, fákban, állatokban szeretettel követjük nyomon, hogy e jeleket az emberi faj történetében és az egyes emberek ábrázolásában kíváncsi vágyakozással fogadjuk be, hogy művészeinkben életet költünk, és hogy önmagunkat élet nélkül egyáltalán nem vagyunk képesek elgondolni. Saját életem tüneményei láttán, amely élet olyan egyszerű volt, ahogy a fűszál növekszik, gyakran fogott el csodálkozás.

Ez az oka és mentsége annak, hogy az alább következő szókat feljegyzem. Legfőképp magamnak írom őket. Ha szélesebb körben ismertté válnak, úgy feleségem, testvéreim, barátok, ismerősök gyöngéd köszöntést lássanak bennük, idegenek pedig ne olvassanak ki belőlük semmi méltatlant.

Visszagondolva a távoli üres semmibe, van egy gyönyörre és elragadtatásra emlékeztető valami, mely hatalmasan magával ragadóan, csaknem megsemmisítően nyomult lényembe, és amelyhez eljövendő életemben semmi sem volt fogható. Ismérvei, melyek fennmaradtak: ragyogás volt, tülekedés volt, odalent volt. Ez nagyon korán kellett, hogy legyen, mert nekem úgy rémlik, mintha a dolog körül a semminek nagyon tág sötétsége lebegne.

Aztán volt valami más, amely szelíden és enyhületet hozóan vonult a bensőmön át. Ennek ismérve: hangok voltak.

Aztán valami hűsítő szellőben lebegtem, sodródtam té és tova, egyre lágyabb és lágyabb lettem belül, aztán mintha megittasultam volna, aztán nem volt semmi több.

Ez a három sziget mintegy tündér- és mondaszerűen emelkedik ki a múlt idő fátyoltengeréből, akár egy nép ősi emlékei.

A következő csúcsok rajzolódtak ki egyre világosabban: harangzúgás, széles fénycsík, vörös derengés.

Egészen világos volt valami, ami újra meg újra ismétlődött. Egy hang, mely hozzám szólt, szemek, melyek rám tekintettek, és két kar, mely mindent elcsitított. E dolgokat követeltem torkom szakadtából.

Aztán keserves volt, kibíratatlan volt, aztán édes volt, emlővel tápláló volt. Emlékszem próbálkozásaimra, melyek nem jártak sikerrel, és hogy vége lett annak, ami borzalmas volt és tönkretévő volt. Emlékszem ragyogásra és színekre, melyek a szememben, hangokra, melyek a fülemben, boldog érzésekre, melyek az egész lényemben megmaradtak.

Mindinkább éreztem a szemeket, melyek rám tekintettek, a hangot, mely hozzám szólt és a két kart, mely mindent elcsitított. Emlékszem, mindezt úgy hívtam, hogy „Mam”.

Egyszer azt éreztem, hogy e két kar engem hordoz. Sötét foltok voltak bennem. Később az emlékezés azt mondta nekem, hogy ezek erdők voltak, és hogy kívülem voltak. Aztán olyan érzésem volt, mint az első érzés életemben, ragyogás és tülekedés, aztán nem volt semmi több.

Ezen érzés után ismét nagy hézag van. Állapotok, melyek akkor voltak, el kellett, hogy felejtődjenek.

Ezek után tárult fel előttem a külvilág, hiszen eddig csak érzések voltak az észrevétel tárgyai. Még Mam is, a szemek-hang-karok is csak érzésként voltak bennem, még az erdők is, mint mondtam az imént. Figyelemreméltó, hogy az életem első érzésében valami külsődleges volt, mégpedig olyasmi, ami többnyire nehezen és csak későn jut el a képzeletbe, valami térbeli, valami lenti dolog. Ez annak a jele, milyen erőteljes lehetett az a hatás, mely az említett érzést előidézte. Mam, akit most már anyámnak neveztem, a maga alakjában állt előttem, és elkülönítettem a mozdulatait, aztán apám, nagyapám, nagyanyám, nagynéném. Ilyen néven emlegettem őket, sok kedvességet éreztem részükről, de az ő alakjuk közti különbségre nem emlékszem. Sőt, egyéb dolgokat is meg kellett, hogy tudjak már nevezni, anélkül, hogy később emlékezni tudtam volna alakjukra vagy különbségeikre. Ezt bizonyítja egy esemény, mely csakis abban az időben történhetett. Egyszer ismét ott találtam magamat a borzalmasban, a tönkretevőben, amiről fentebb szóltam. Aztán csörömpölés volt, zűrzavar, két kezemben fájdalom, rajtuk vér, anyám beköltözött, aztán volt egy kép, mely most is olyan tisztán áll előttem, mintha vegyítetlen színekkel volna porcelánra festve. Álltam a kertben, mely abból az időből nagyobb részét a képzeletemben él, anyám volt ott, aztán a másik nagyanyám, akinek alakja szintén abban a pillanatban hatolt be az emlékezetembe, és bennem az a megkönnyebbülés volt, mely mindig elfogott, valahányszor távozott tőlem a borzalmas és tönkretevő, és azt mondtam: „Anyám, ott nő egy búzaszál.”

Nagyanyám erre azt felelte: „Olyan kislánnyal, aki betörte az ablakot, nem beszélünk.”

Bár nem értettem az összefüggést; mégis, a rendkívüli, mely csak az imént hagyott el, nyomban visszatért, anyám csakugyan nem szólt hozzám egy szót sem, és emlékszem, hogy valami nagy szörnyűség ülte meg a lelkemet. Ez lehet azt oka, hogy a fent írt esemény még most is elevenen él a bensőmben. Olyan világosan látom magam előtt a sudár, magas búzaszálát, mintha az íróasztalom mellett állna, látom anyám és nagyanyám alakját, amint tesznek-vesznek a kertben, a kerti növényeket csak egybemosódó zöld zománcként látom magam előtt; de a napfény, mely körülvett bennünket, egészen tisztán itt van előttem.

E fejlemény után ismét sötét.

Aztán azonban tisztán és maradandóan kirajzolódik az szoba, ahol töltöttem az időt. Legelsőbbben is a mennyezet sötétbarna gyámgerendái, melyek szemem előtt lebegnek, és amelyekről csüngtek mindenféle dolgok. Aztán ott volt a nagy zöld kályha, amely előreugrott a falból, és pad vette körül. Aztán azt mondta anyám,

hogy az Ácsjózsi készít nekünk egy asztalt, melyen rajta lesz a Húsvéti Bárány. Az asztal elkészült, és nagy örömmre szolgált. Amelyik azelőtt volt, arra már nem emlékszem. Ez az asztal szabályos négyszögletes volt, nagy és fehér, és a közepén ott állt a piros Húsvéti Bárány egy zászlócskával, melyet rendkívüli mértékben csodáltam. Az asztallap oldalvégén a deszkák, melyekből össze lett ácsolva, hogy ne nyíljon köztük hézag, eresztékeikben duplafáncokkal voltak egybefogva, melyek szembenálló hegyei egymásba ékelődtek. Minden ilyen duplafánc egy-egy darab fából volt, és a fa piros volt, mint a Húsvéti Bárány. Nekem nagyon tetszettek ezek a pirosuló alakzatok az asztallap világos fájában. Mivel azidőtájt igen gyakran elhangzott az a szó, hogy „Conscription”, azt gondoltam, hogy ezek a vörös alakzatok a „Conscription”. Volt a szobában még egy másik dolog is, melyet fölöttébb kedveltem, és amely szeretetreméltóan, csaknem fényt sugárzóan lebeg emlékeim közt. Ez pedig az első ablak volt a bejárati ajtónál. A szoba ablakainak igen széles párkányuk volt, és én igen gyakran üldögéltem ennek az ablaknak a párkányán, beszívtam a napfényt, és talán innét ered a fényesség az emlékezetben. Az is csak ezen az ablakpárkányon történhetett, hogy elkezdtem olvasni. Fogtam egy könyvet, kinyitottam, és ezt olvastam: „Burgen, Nagelein, böhmisch Haidel.”** E szavakat minden alkalommal felolvastam, ennyit tudok; hogy esetleg egyéb szavak is következtek-e, arra már nem emlékszem. Ezen az ablakpárkányon ülve azt is láttam, ami odakint történt, és igen gyakran így szóltam: „Ott megy gyalog egy bácsi Schwarzbachba, ott megy kocsin egy bácsi Schhwarzubachba, ott megy gyalog egy néni Schwarzbachba, ott megy gyalog egy kutya Schwarzbachba, ott megy gyalog egy liba Schwarzbachba.” Ezen az ablakpárkányon egy csomó fenyőszilácsot nagyság szerint sorba raktam, összekötöttem őket egy keresztbe fektetett gyújtóssal, és azt mondtam: „Csinálok magamnak Schwarzbachot!” Emlékezetemben mindig az a nyár van, melyet láttam az ablakon át, az első évek teleiből semmit sem őrzött meg a képzelőerőm.

MÁRTON LÁSZLÓ fordítása

* Conscription, összeírás: a katonaállítás egyik módja volt az általános sorkötelezettség előtti időkben. Stifter kisgyermekként élte át a napóleoni háború éveit. (A fordító megjegyzése.)

** A gyermek Stifter által kitalált, lefordíthatatlan mondóka. (A fordító megjegyzése.)